

Studier Kritiker och Notiser.

Literär Tidning.

N° 12.

Tördagen den 2 April

1842.

Tro och wetande.

Anmärkingar i anledning af Morgonväkter; en Trosbekännelse af Fredrika Bremer (Stockholm 1842.)

En trosbekännelse är ett fridlyst ord. Den får icke af kritiken tilltalas. Liffom, enligt Goethe,

Niemand beichtet gern in Prosa, så har kritiken att erindra sig, huru

Niemand beichtet gern vor Prosa; och kritiken är prosa. Aldraminst är den berättigad att tilltala en bekännelse, i hvilken en skön och ädel själ, ett ärligt och djupt sinne, ett i kristlig sanning och kärlek klappande hjerta uttalar sig. Ett sådant hör man med glädje, men man behöfver dersföre icke räkna slagen och efter dem till följe af konstens regler undersöka, huruvida det är mer eller mindre abnormt. Att wi i den bekännelse, som här är föremålet för vår uppmärksamhet, höra ett så beskaffadt hjertas slag, det behöfwa wi icke säga, det weta alla bättre i vårt land, det röjer sig nästan i hwarje ord af den bekännelse, som här inför läsaren afläggas. Hwad det bekännande hjertats skönhet och adelhet beträffar, så är den längesedan erkänd i de älskliga "Teckningarne," ett verk, hwarom icke kan sägas hwad en bekant dansk skald låter en författare säga om sitt eget arbete:

Mit Bærf ær godt, jeg selv er slet;
Sjelfwe nästan alltigenom rena och wackra, wittna de om ett ännu renare och wackrare upphof. Detta förnekas sig icke i vår bok. Wi wilja höra några wittnesbörd. "Gud," säger Förf., "all werldens skapare och styresman, Gud är kärleken. Han älskar sina skapade wareser, som en fader älskar sina barn. Men-niskoflägtet har affallit ifrån honom och derigenom hemfallit under falllets nödwändiga följder: förwirring,

nöd och böd. Men Gud söker oupphörligt sitt förlo-rade barn för att ånyo förena det med sig, med den fullkomlighet och salighet, som icke är utan i honom och i hans rike. Gud kan icke förändra sina ewiga lagar, ty i dem allena är fullkomlighet och frihet och salighet; menniskan måste förändra sig för att komma till Gud. Ty ewigt står det fast, att blott de helgade kunna komma till den helige, och ewigt står det fast, att syndens wäg förer från Gud och till osalighet, och dygdens wäg till Gud och till lif och salighet i honom." Och ett annat: "De bättre och ädlare själarne bland alla folk draga sig tillbaka i det stilla, under sjelfbe-traktelse och rening, och afbida, lifsom Simeon och Hanna i Judiska templet, under aningsfull längtan en bättre tid, en förlossare ur lifwets mörker och för-wirring." Till dessa wittnesbörd skulle wi också wilja räkna mildheten mot den författare som bekämpas, mildheten mot Strauß. Denna tillhör icke dagens ton. Man anses icke på samma gång kunna i djupet af sin själ ogilla hela den strausiska riktningen och hafwa aktning för mannens affigter och individuella sträfwannde. Det ogillande man uttalar skall nödwän-digt gälla hela mannen. Det är icke nog, att blinde och galne ifrare — benämningen orthodoxer förtjena de icke — i chorus instämma sitt korskäst och äfwen från predikstolarne wedersägga Strauß, derigenom efter en wälbekant tingens ordning kraftigt befrämjande de strausiska lärorna; utan äfwen författare af ypperlig beskaffenhet mistycka t. ex. att en sådan wedersägare af Straußianismen som Ullmann kunnat yttra sig med aktning och tillgifwenhet om motståndaren. Författa-rinnan af Morgonväkterna är mildare. Hon will att man icke blott skall "wända sig mot Strauß, utan också till Strauß." Hon anser wisst "hans lära undergräfwä allt högre lifwets värde, allt djupare sinnes frid, och således wara mot den högte sanningen." Men

derföre anser hon honom icke vara en hedning och otrogen, mot hwilken ingen bitterhet behöfwer sparas. Wi kunna icke annat än erkänna detta drag af ett ädelt sinne. Arligheten och djupet se wi åter i annat. Redan begynnelsen förräder, att allwar är i fråga. "Hvem har en sanning öfwer allt får," så frågar Förf., "och söker ej des befordran, och uppstiger ej till des förswar, om den angripes? Det wore seghet att tåga, när en helig röst bjuder: tala!" och något längre fram säger hon: "Äfwen jag har twiflat, och frågat med ögat på skriften och handen på hjertat: hwad är sanning? Och jag wille fråga hwar tänkande menniska: har du ej twiflat, har du ej frågat så? Har du ej, ofta oemotståndligen dragen till Bibeln för att der söka "Guds ord," äfwen ofta känt dig bortsiött, och med upprördt sinne utropat: "Nej! detta kan icke vara Guds ord!" Hon anser dock icke sådana twifwel vara så sorgliga, ty hon "tror på sanningens kraft att bekräfta sig sjelf och ur hwart Nej låta uppgå ett kraftigare Ja." Man kan knapt säga något på en gång wackrare och riktigare. In längre fram frågar hon: "Är icke naturen sjelf i sitt djup anda och lif? Och hwar står rämärket emellan naturens andeligh och det menckligt andeliga eller det gudomliga, hwar den öfwerstigligen gränsen emellan Skaparen och hans i honom och genom honom lefwande skapelse?" Mången skall bryta stafwen öfwer en sådan frågarinna: wi göra det icke, om wi också se, att der gifwes ett swar på frågan och en tydning af detta swar, som äro mycket betänkliga. Wi anföra ännu ett ställe: "Om Gud icke uppenbarat sig i det enskilda, i det konkreta, så har han alls icke uppenbarat sig, och wi weta ännu ingenting om honom. Han är då för oss blott en dunkel grund, icke ett werkligt, sjelfständigt lif; blott warelse, icke wäsen, blott element, icke person, icke — Gud." Wäl tyckes oss i dessa ord något återklinga, som förut är hört; men näppeligen kunna de så uttalas utan af den, som sett djupt in i werlden och i sitt eget wäsen. Det i Christi sanning och Christi kärlek lefwande sinnet förnimma wi i följande: "Mina twifwel, förr så upproriska och bittra. ha nu sjunkit som stilla, ödmjuka frågor till försonarens fötter, tåligt afbidande stunden, då det täckes honom att beswara dem." Hos hwilken christen uppstå icke dyliga frågor? Och på ett annat ställe: "Länge har jag irrat och twiflat, ofta förtwiflat om wäg och wisshet. Dock blef ögat småningom wandt att ståda i dunklet, och — — äfwen för den ringaste

af sina sökande barn låter Gud lysa sitt ljus! Nu är mig wäl i det underbara djupet, och till mina dagars slut will jag wandra der forskande och tillbedjande." Huru Förf. anser ett särskilt stycke af christendomen, må synas af följande: "Deras att "Christus war frestad, kan han hjelpa dem som frestas." Werkan af denna berättelse har i alla tider varit stor inom christenheten. Millioner menniskor ha genom den fått makt att säga åt frestaren: gåk bort, satan! så att satan werkligen wikt ifrån dem. Den har således sin del i återlösnings-, i försoningswerket." En annan christendomsåfigt är både sannt och skönt uttryckt i följande: "Christendomen är, såsom sanningen sjelf, af oändlig rikedom och mångsidighet, så att de mest olika intelligenser kunna genom uppfattning af någon des stråle blifwa delaktiga af des ljus. Men man måste icke derföre säga, att alla uppfattningssätt äro lika goda. Det finnes ensidigare och allsidigare, ytligare och innerligare uppfattningssätt af lifwet och sanningen. Och frukterna inom samhället blifwa derefter." Till slut fåsta wi uppmärksamheten på de wackra orden om christendomens första tider: "Märkwärdig är den stillhet, den brist på yttre lif och betydande förteelser i historiskt afseende, som råder inom den christna församlingen under de första sekelna efter Jesu död. Apostlarnas och deras lärjungars lif och werksamhet förlora sig snart i det tysta, i det obestämde. Om de flestas lefnad, gerningar och död wet historien intet. Det ser ut, som om det nytända lifwet dog ut snart efter des uppwaknande. Men det är icke så. Tysta som solens strålar sprida sig i alla riktningar af werlden ewangelierna och epistlarna, i tusentals affskrifter, och lika tyst tända sig, som små glimmande ljus, christna församlingar i alla länder, dit de skriftliga och muntliga lärorna hinna. Det är en förtjusande syn att se dessa wänliga ljus i den upprörda tidens natt, tända sig så stilla, men allt mångfaldigare, tindra allt klarare, allt lifligare, bland Greker och barbarer, i folkrika städer och på ödsliga hedar, wid hafwens kuster och i skogarnas djup." Wid en bekännelse, som föräder så mycket förtrolighet med det bästa i menniskan och det högsta i historien, må kritiken tåga, äfwen om den skulle kunna upptäcka någon lösare tanke, någon mindre riktig föreställning, något mera obestämde och swäfwande uttryck. Mill Bremers sköna bekännelse af en skön tro må således af kritiken wara orörd.

Endast wid en punkt må det tillåtas oss att nä-

got längre uppehålla och, mindre derföre att, såsom denna punkt är i bekännelsen uttryckt, den förefaller och mycket betänkelig, än derföre att stället i bekännelsen hos och framfallat åtskilliga betraktelser, som måhända kunna leda till ett beständare uppfattande af ett ifrågavarande viktigt ämne. Författarinnan säger (s. 52): "Vi vilja kasta en pröfvande blick på den fraussiska åsigten om tro och wetande. De äro, säger den, två fullkomligt skilda gebit inom menniskan, men lika heliga. Hwad som tillhör tron, bör vara vantasteligt för wetandet, och wetandet bör icke störas af tron. Den christliga trons inre kärna är fullkomligt oafhändig af vetenskapliga undersökningar. Christi öfvernaturliga födelse, hans under, hans uppståndelse och himmelsfärd förblifwa ewiga sanningar, så mycket också deras verklighet som historiska fakta må betwiflas." Denna åsigt godkännes icke af Förf. Hon yttrar sig: "Detta hänger icke ihop. Och tro och wetande äro ingalunda på detta wisa åtskilda. Tro (i förnuftig mening) grundar sig alltid på någon insigt i sanningen den tror på. Wetandet är den till alla delar utredda och bestämda insigten. Tro och wetande kunna i olika former och på olika sätt uppfatta samma verklighet, men grunden för bådas uppfattning är, i alla fall, en inre logisk slutledning, enligt hwilken man på förnuft-nödwändigt sätt leder sig ifrån werkan till orsak."

Till en början må anmärkas, att Författarinnan och Strauß i detta stycke ej äro så olika tänkande, som orden synas innebära. Hwad för det första den swenske Strauß beträffar (wi kalla så den föga aftningswärda travestering af Strauß, som på swenska blifwit öfversatt), så har han wiserligen de af Förf. citerade orden (II. sid. 251); men han har något mera. Efter honom äro de twenne skilda gebiten "icke hwarandra motsatta." Tro och wetande "skola i ett allt mer och mer wänkskapligt förhållande ho tillhållas i den menliga själen." Se wi rätt, så är det just möjligheten af detta sammanboende som Förf:s lilla skrift will ådagalägga, och beträffande densamma har hon icke den travestierade Strauß till motståndare. Och ännu mindre har hon den öförfalskade till en sådan. Wäl saknar hans "Schlussabhandlung" de passus, som i travesteringen skola vara återgifne (Strauß tänker och uttrycker sig mycket för bestämdt och wäl, för att kunna tala om "twenne fullkomligt skilda gebit, som ej skola vara hwarandra motsatta,"

ett nytt bewis på travesteringens bestaffenhet); men hela den fraussiska undersökningen går derpå ut att låta tron förswinna i wetande, eller, som vår Författarinna heldre uttrycker sig, att "låta wetenskapen tyda och förklara tron." (Morgonwätt. s. 57, 58). I detta stycke är således Förf. wäl icke rätt mycket skild hwarfen från den ätte eller från den cariferade Strauß.

Huru är det nu bestaffadt med detta förhållande mellan tro och wetande? Wi kunna icke här inlåta oss i logiska undersökningar angående dessa båda den menliga intelligensens functioner. Wi kunna blott anmärka, att en förblandning af den religiösa och den logiska tron (om man så will, af tron och troendet) är lika så oriktig som wanlig. Låt vara att de hafwa något gemensamt. Utvecklade äro de dock mycket skilda från hwarandra. Den logiska tron är ett sinnets hwilande wid en wiss mening, är en act i det menliga sinnet, hwarigenom det såsom sin omfattar en wiss föreställning, en wiss sats. Den religiösa tron omfattar något helt annat än satsen. Dess object är något lefwande, något tillwarande. Den må vara christen, judisk, muhamedansk eller hednisk, den bestämmes, den fångslas af ett i verkligheten eller i inbillningen lefwande wäsen. Se wi blott på den christna tron, så är i densamma Christus detta wäsen. De på honom troende kunna wiserligen i sina om honom med någon utförlighet utvecklade meningar vara mycket skilfaktige; men för dem alla måste han dock vara det högsta och i wist hänseende det enda. Denna skilnad har också språket antydt, derigenom att det säger de christne tro på sin frälsare, på sin Gud, då det wanliga troendet blott på wanligt sätt och sålunda utan preposition förses med object. Nyttjar man prepositionen äfwen wid något annat troende än wid det religiösa, säger man t. ex. jag tror på min wän, eller jag tror på hans ärlighet, eller jag tror på hans löften, så står i dessa satsen det af prepositionen föregångna substantivum verkligen som en lefwande makt, och äfwen dessa satsen uttala således, noga besedda, något som med den religiösa tron är analogt. Detsamma är förhållandet i andra språk, åtminstone i de germaniska. Att det logiska troendet och den religiösa tron i christligt språk betecknas med samma radix, är mera en följd af egna historiskt-linguistiska förhållanden, än deraf, att de acter, som utgöra dem båda, äro identiska. I andra språk än de christliga finnes språkidentiteten lika så litet som sakidentiteten. Hos Grekerna hette den ena saken ett *πίστεύειν*, en *πίσις*, den an-

dra ett *οἰσθηται*, en *εὐσέβεια*; hos Romarne den ena ett *credere*, en *fides*, den andra en *pietas*, en *religio*. Att i de nyuropeiska språken (således också i en nyare, en kristlig grekiska och latin) begreppen *tro* någon eller *tro något* och *tro på* någon blifwit uttryckta genom det gemensamma ordet *tro*, har helt och hållet sin grund i bibliskt, d. ä. i hebreiskt språkbruk. Och denna ordidentitet har väl för det mesta varit upphöfvet till sammanblandningen af sakerna, liksom till den motsättning, som blifwit gjord mellan den religiösa tron och wetandet. Så naturlig som en motsättning mellan det logiska troendet och wetandet är, så onöd-wändig är den mellan den religiösa tron och wetandet. Tänkarnas utom christendomen kände rätt väl den förra motsättningen, men den senare var dem obekant, ehuru de tänkte mycket både öfver religiös tro och öfver wetande. I christendomen är den deremot gammal. Den naturliga motsättningen mellan *πίστις* och *γνώσις* gjorde sig till en föga naturlig mellan *εὐσέβεια*, som också antog benämningen af *πίστις*, och *γνώσις*. Gnostikerna fingo sitt namn just af sina speculationer öfver motsättningen. Speculationerna upptogos af en eller annan kyrkofader; men de förkastades uttryckligen af Augustinus. Längre fram syselsatte de Erikena, Abelard och en mängd andra, för hvilka motsättningen var mer eller mindre beständ, och hvilka således med större eller mindre isfver försökte des undanröjande. Försöken hafwa i de senare tiderna i synnerhet varit talrika. Den religiösa och särskilt den kristligt-religiösa tron fick icke för sig bestå såsom ett eget ethiskt-historiskt fenomen, hvilket väl har sina analogier i människosjälens och i historien, men hvilket icke kan reduceras till någon af människosjälens allmänna functioner; utan den blef först reducerad till ett troende, ett *πιστεύειν*, ett *credere* (i dessa ords klassiska betydelse) och sedan sammanhållen med en annan allmän function af den men-skliga intelligensen, med wetandet. Huru betänklig både reductionen och sammanhållningen måste anses, lärers och kanske en blick på den kristligt-religiösa trons egenomlighet, på des analogier i menskligheten och på des i tiden sig alltjemt företeende ursprung och fortplantande. Först några ord om ursprunget och fortplantandet.

Författarinnan af Morgonwågorna har några vackra ord, som höra hit. Den som vill komma till en fast ståndpunkt, till en full energi i sitt inre lif, får af henne trenne råd: "1, att uppmärksamt betrakta

Jesu personlighet sådan den framstår i evangeliska historien; 2, att lesa som Jesus lärer, att följa honom; 3, att besinna kristna religionens hufvudsakliga innehåll och des verkan på lifvet, så det enskilda som det allmänna (s. 60, 61)." Se wi noga på dessa råd, så sammanfalla de till ett enda, nemligen till det första. Att följa Jesus är intet annat än resultatet af hans betraktande, och att besinna hans läras innehåll och hvad den i lifvet verkat, är åter ett betraktande af Jesus. Till detta enda låta således alla råden hänföra sig. Men att detta enda rådet är det riktiga, det visar sig bäst deraf, att des åtydande åstadkommit och åstadkommer den ifrågavarande energien, d. ä. den kristliga, således kristlig tro, i alla de hjertan som ägt och äga densamma. Människorna sågo på Kristus och blefwo kristna: det är i forthet historien om hela utvecklingen af christendomen. Se Guds lam! ropade redan Johannes döparen, när Jesus stod framför honom. Se Guds lam, ropa ännu människorna inbördes, när de få ögonen på Jesus, och de nedfalla för lammet och warda kristna. Har någon enda genom wetande kommit till Kristus? Efter icke gången till honom, inom den kristna världen, således, att barnet ser föräldrarnes, omgifningens, hela samhällets tro på Kristus, derigenom sjelf lärer känna Kristus, och sjelf blifwer en troende? Och inom hednawerlden således, att missionären håller Kristusbilden för hedningens sinne, låter den i desamma få betydelse och lif, och sålunda på åskådningens wäg bildar en troende af en otrogen? På wetandets skulle han icke komma långt. Genom wetande har ännu aldrig kristlig tro blifwit uppväckt. Man medgifwer detta, men inwänder: "genom wetande må kristlig tro bewaras. Wetandet är trons säkraste wärn. Tron är aldrig så fast, att icke twiflet sitter i des djup och fräter des rot och gör des blomma och frukt någon skada *). Denna mass kan blott af wetandet dödas. Twiflet kan först upphöra, när tron blifwer wetande. Trons innehåll kan således blott genom wetandet skyddas." Påståendet utgår från den förutsättning, att all tro widlädas af ett twifwel. Detta kan, dock väl mer sägas om det logiska troendet än om den religiösa tron. Den religiösa tron ser sitt föremål och är derwid trygg. Men låt vara att äfwen religiös tro är beblandad med twifwel. Satsen kan äfwen omwändas. Twiflet är också beblandadt med tro. Den som

*) Jfr. Strauß, Das Leben Jesu, 4:de uppl. II, s. 664.

säger: jag twiflar, han säger likaså wäl, att hans benägenhet mot en mening har en motwigt i hans benägenhet för samma mening, som den hwilken säger sig tro har en sinnesbeskaffenhet i motsatt riktning. Således är twiswel icke mindre behäftadt med tro än tro med twiswel. Är förhållandet sådant och kan tro likasåwäl bo tillsammans med twiswel, som twiswel med tro, så kan man wäl icke säga, att twislet upphärfwer tron. Och adraminst kan man säga detta om den religiösa tron. Den ser sitt föremål och har i detta seende nog, liksom den deri har ett bättre wärn än i allt wetande. Är det slut med seendet, så är det och slut med wetandet. "Den som icke tror," sade Anselmus, "han erfarer icke, och den som icke erfarer, han förstår icke."

Swilka äro den christliga trons analogier? Rätten, kärleken. Icke den abstracta rätten, icke den rätt, som genom syllogismer kan uträknas — man har sammanbyggt en sådan och kallat den naturrätt — utan den rätt, som utbildar sig i ett folk och kraftigare än alla yttre band sammanhåller ett folk; icke heller den abstracta kärleken, den kärlek, som tror sig älska alla och derföre älskar ingen, utan kärleken till en maka, till barn, till en slägt, till ett hem, till ett fosterland. En rätt och en kärlek af det senare slaget werkar ordnande och bildande i lifwet, frambringa skapelser som bestå, så länge den lifskraft i dem finnes, som gifwit dem upphof. Kärleken frambringa således mindre eller större samhällen, som hafwa fasthet i mån af den kärleks fasthet, som bildat dem. Och rätten frambringa stater, i hwilka författningen, den af sig sjelf uppwerta ordningen, lagarne, äro det bestämmande. Dessa bildningar äro på en gång ethiska och historiska; ethiska derföre att de uppwera ur människans förnuftiga natur, historiska derföre att de i werkligheten få tillwaro. Och såsom både grundade i människans förnuftiga natur och tillwarande i werkligheten kunna de wara föremål för wetande; på det sätt nemligen, att wetandet gör sig reda för deras tillwaro i allmänhet; men icke på det sätt, att wetandet utreder hwarje dem tillhörande särskilthet. Att förklara huru de, såsom grundade i det allmänna förnuftet, också hafwa allmän sanning, detta är för wetandet nog. Att i alla deras särskiltheter finna den allmänna och den exklusive sanningen, dermed befattar sig det allmänna wetandet icke. Således, för att uppgifwa ett exempel, huru det i den af en mängd folk erkända bordsrätten till fast egendom, ligger en allmän rätt, en förnufts-

rätt, och således äfwen en förnufts sanning, det undersöker ingen wetenskap. Icke heller undersöker wetenskapen förnufts rätten och förnufts sanningen af de olika straff, med hwilka lika brott inom olika folk kunna wara belagde; det allmänna wetandet åtnöjer sig med att utwisa de olika utgångspunkter, som rätten hos de olika folken kan hafwa tagit, och öfwerlemnar åt ett särskildt wetande, nemligen åt det wetande, som rör sig inom phenomenerna sjelfwe, således åt ett historiskt wetande, att utreda alla dessa särskiltheter. Ett allmänt wetande, ett förnuftswetande om dessa är icke tänkbart, är icke möjligt. Historiens särskiltheter skola utredas af historien, icke af filosofien.

Men den religiösa trons särskiltheter äro likfawäl historiens tillhörigheter som rättens och kärleken äro det. Den religiösa tron frambringa skapelser, som wäl i sin helhet af det allmänna wetandet kunna tagas i skärskådande, men som till den inre sammansättningen och arten blott kunna återspeglas af det wetande, som rör sig inom dem, som i dem är, om wi så få uttrycka oss, hemfödt, och som således mera är ett särskilt historiskt, än ett allmänt, filosofiskt wetande. Och för att komma wårt mål närmare, den christligt religiösa tron, eller, enklare uttryckt, tron på Jesus Christus, den aderton sekler genomlöpande tron på den i Christo uppenbarade Guden, har frambragt ett historiskt phenomen, christenhet, christlig kyrka, som i sin allmänhet wäl både kan fattas och bör fattas af det allmänna wetandet, af filosofien, men hvars särskiltheter ligga likaså långt utom filosofiens synkrets, som för att blifwa wid de förut nyttjade exemplen, läran om bordsrätten eller läran om kroppsstraffen hos de olika folken. Allt detta är historia och måste historiskt utvecklas. Och det är icke död historia, utan det är lefwande historia; det är en historia, i hvars midt wi befinna oss och äro werksamma deltagare. Såsom lefwande historia, såsom werklighet, har det för oss sanning. Från något annat än det eget lif behöfwer det icke hämta en sådan. Något wetande behöfwer icke anlitas för att gifwa det sanning. Likfawäl som Sverige har sanning för Swensken, likfawäl som makarna, som barnen, som familjen har sanning för husfadern, likfawäl — och ännu mycket mera — har Christus och allt det genom Christus tillblifna sanning för den christne. Men för en annan än den christne har det ingen sanning; det kan erhålla en sådan, derigenom att Christus, den historiske och werklige Christus, framföres för hans ögon; men påbewi-

fas kan det ingen och utan en föregående tro kan det icke wetas af någon.

En del af dem, som yrka förnuftsuetande i den religiösa trons angelägenheter, medgifwa en del af allt detta och tro sig äfwen respectera historien. Men de wilja hafwa historien förklarad, de wilja förstå christendomen, de tro sig icke inifrån utan utifrån på historisk och traditionel wäg kunna hämta den material, som deras wetenskap skall begripa. Wi fråga: hwilket är det första, begreppet eller det som skall begripas, och hwilket ger det andra? Är det som skall begripas det första, så kan wäl icke vara fråga om något rent, allmänt och obetingadt wetande, — om ett filosofiskt — utan blott om ett wetande, som är betingadt af sitt tillwarande object, således om ett historiskt. Är åter begreppet eller rättare sagdt begripandet det första, ja det enda (och detta är wilforet för ett rent filosofiskt wetande), så är historien ju bortwisad, och den föregifna respecten för densamma ett medwetet eller omedwetet bedrägeri. Wi ha i sanning swårt att, då wi betrakta de nyare försöken att "förstå christendomen," att "låta den uppgå i wetande," wi ha mycket swårt att från oss aflägsna tanken på ett bedrägeri af det ena eller det andra slaget. Man will förstå bibelen, icke på det sätt, att man utforskar hwad de helige författarne deri welat uttala, utan på det sätt, att man först utreder hwad som är sanning, och sedan framlockar eller framtvingar denna sin sanning ur de bibliska böckerna *). Detta är ju en förträffelig respect för skrifterna betraktade som historiska urkunder? Det är besynnerligt, att man ens tager skrifterna i något betraktande, då man i förwäg så wäl känner hwad de måste innehålla. Äro de dogmatiska försöken bättre? Det är sant, att man räddar t. ex. en trinitetslära, en försöningslära, till och med lärorna om Christi nederfarande till helwetet, om englarne, om den osaliga ewigheten o. a. m., men man räddar detta på ett sätt, som de gamle, från och med Paulus, hwilka wäl dock måste anses hafwa förstått christendomen så riktigt som någon af våra dagars speculative theologer, högligen skulle hafwa ogillat. I räddningsförsöken wisas rätt artiga konststycken, som dock hafwa

*) En nyare författare låter skrifttolkarens föremål vara "att öfwerallt i de heliga skrifterna söka sanningens heliga ande;" underordnad är deremot bemödanet att "utreda hwad skrifternas författare subjectiwt kunna hafwa menat."

det felet, att de icke förstås och således icke erkännas af någon annan än mästarna sjelfwe. För öfrigt är mot mästarne universalitet intet att påminna. Någon definierade en gång chemien såsom en wetenskap att af hwad som helst frambringa hwad som helst. Våra dagar hafwa en theologi, som försöker att blifwa en så bestaffad kemi. Hwarje christlig dogm lägges i degeln och omkofas och omsmältas tills den blifwit det filosofiska quodlibet, som köfomästaren will hafwa fram i dagen. Och dermed skall den gamla egendomliga, formstarka christendomen vara förklarad, vara frälsad? Wi tro det icke. Och af de i sin christendom lefwande tros det lika så litet, som den i rättfärdighet och fromhet lefwande tror, att rätten är frälsad af sophisten, för det att denne med formalistiska wändningar kan förswara en uppenbar orätt. Och de för wetande sålunda nitiskt nöja sig icke med biblen och dogmerna; de gå äfwen till den mera egentliga historien. Äfwen denna får widännas deras construerande händer, och således blifwa sanning, allmängiltig filosofisk sanning. Aldrawidrigast äro de, när de till och med för folket wilja utmynta sitt wetande och i föredrag, som för de christne skola vara uppbyggliga, försöka att i och med christendomen meddela en smula filosofi, som skall hålla christendomen frisk och smaklig, således vara ett slags salt åt saltet. Se wi på motiwererna till dessa bemödanen, så hafwa wi wisst ingen anledning att klaga. Motiwererna ligga gemenligen i kärlek till christendomen, i tro på Kristus. De mot christendomen wälwillige nöja sig icke med grunden sådan den är; de wilja och hafwa en grund för grunden. Och sedan de trott sig hafwa lagt en sådan, är icke heller huset, sådant det en gång blifwit byggt, för dem tillfyllt; de wilja också hafwa ett hus fring huset. Kunde den gamla grunden uppriskas och kunde det gamla huset falla, så skulle kanske både det ena och det andra ske genom det owisa förfarande. Att intetdera sker är wäl ett tillförlitligt bewis för godheten af det gamla. Men att förfarandet är owist, att det åtminstone hittills icke gifwit några resultat, det lär icke kunna nekas. Man förswarar sig med det påståendet, att tendensen är god och riktig, om också hwarje hittills gjordt försök att följa den måste förklaras för mislyckadt. Wi äro färdige att yrka motsatsen. I de enskilda försöken se wi rätt afkningsvärda bemödanen att förmåla förnuft och historia, allmänt wetande och religiös tro, filosofi och christendom. Åktenskapet har dock icke kunnat blifwa war-

aktigt eller lyckligt. Det var byggt på dålig grund. Makar af alldeles olika art trifwas ej tillsammans och föreningen mellan sådana blifwer ofruktbar eller lemnar en hybrid och steril afkomma. Will man hafwa ett rätt i ögonfallande exempel på ett ättenskap af detta slag, så skall man betrakta filosofiens och kristendomens. Tusen gånger försökt har det tusen gånger måst ånyo upplöfas, och det har lemnat afkomlingar, som dött med den dag, som sett dem födas, om också båda föräldrarnes herrliga natur i dem varit omiskännelig.

Men wilja wi således hafwa wetandet aflägsnadt från christlig tro, wilja wi kanske hafwa filosofiskt wetande helt och hållet aflägsnadt? Långtifrån. Wi ära filosofiskt wetande så mycket som det af någon kan äras. Det må framgå fritt och kraftigt. Det må utträtta allt hwad des tillgångar medgifwa. Kan det i sin werksamhet umbära kristendomen, wälan! Wi skola icke gifwa det någon förebräelse, att det lemnar kristendomen, såsom något för tanken owäsentligt, på sidan. Hittills hafwa wi dock icke hos filosoferna inom kristendomen sett en sådan förmåga att undwara kristendom. Strauß äger den icke: det bewisa många ställen i hans *Leben Jesu*, det bewisa särskilt hans *Zwei friedliche Blätter*, det bewisar äntligen det wacklande i hans omdömen om wiktiga punkter i Jesu lefwerne *). Det will synas, som skulle Strauß's längre hunna bröder äga den nämnda förmågan; det bör icke bekymra eller förarga någon. En falsk filosofi är sitt eget correctiv och den omogna eller brämogna träffas af bräddöden. Wi hafwa icke ens något emot, utan wi yrka twertom uttryckligen, att filosofien må försöka sig på de religiösa angelägenheterna, nemligen på dessa i deras allmänhet. Inför filosofien måste religiös tro kunna förswara sig. Eller rättare: religiös tro är ett af de barn, som filosofien sjelf skall finna det tillbörligt och wiktigt att förswara. Religiös tro skall icke lefwa på nåder: under eller bredwid filosofien; den skall erkännas och

*) Den första och andra upplagan af *Das Leben Jesu* woro, som bekant är, temligen förstörande icke blott för allt det öfwer naturliga och gudomliga, utan också för allt det ädla och höna i Jesu lefwerne. Den tredje återtog ätskilligt af den förra skarpheten och war wida mildare. Den sjerde gick tillbaka och utgjöt sig i den gamla strängheten. Wi se häri ärliga uttryck af en stiftande sinnessämning. Stiftningarnes antal är kanske litet litet afslutadt som upplagornas.

äras såsom en behörig och hufwudsaktlig medlem af huset. Icke erkänd är hon detsamma som förkastad, utstött, dödd. Som sådan anser henne dock ännu icke den allmänna meningen, icke heller den allmänna wetenskapen. Den senare har twertom wisat henne all aktning och är oafslättlig i werksamhet — wi tänka härwid på Schellings sista werksamhet — för att skaffa henne den rätta platsen i huset. Sedan det allmänna wetandet gjort detta, widtager ett särskildt wetande, ett wetande inom den religiösa tron, för och inom kristendomen. Det går historiskt, det går cristiskt tillwäga. Men des cristiska måttstock är icke det allmänna förnuftet — inom ett historiskt phenomen har detta ingen domsrätt — utan det är den religiösa trons och särskilt kristendomens utifrån gifna hufwuds- och grundsatser. Dessa, eller rättare complexen af dem, den enda grundsats, hwartill de alla kunna reduceras — i kristendomen Kristus såsom Guds son och werldens frälsare — hafwa sanning derigenom att de äro gifna. En annan sanning behöfwas för dem icke, och är denna icke nog, så söfes en annan förgäfwes. Dessa grundsatser eller denna grundsats fasthållas, stärkådas, utredes och utvecklas efter alla de riktningar, i hwilka den erhållit eller kan erhålla en utveckling. Således efterses des utveckling i det bibliska ordet, i församlingens lära, i församlingens historia, och den tillämpas än ytterligare till upprätt hållande af församlingens tro. Wanligtwis se de speculative med något förakt ned på ett så beskaffadt tron underkastadt wetande. Os will det icke synas, som förtjenade ett wetande förakt derföre, att det underkastar sig en sådan werldsmakt som kristendomen, då det tillika både ger skäl för sin undergiffwenhet, och utreder alla de momenter, af hwilka den består och består. Ja wi dömma af den aktning och det bestånd, som de hittills gjorda utredningarne af kristendomen ägt, så må wi kanske hoppas likså mycket för våra historiska, inom kristendomen med ödmjukhet sig fasthållande, som för de speculative kristendomen begripande och beherrskande. H. R.

Lärobok i Mekaniken af *Adam Wilhelm Ekelund*, Math. Adj. vid Kongl. Carolinska Universitetet. L. W. A. Första Delen. Statik. Lund 1838. 168 sid. in 8:o.

(Forts. fr. No 11.)

J. S. 15 wisar Förf. huru resultanten kan finnas till krafter, hwaraf en del verka åt ett håll och en

del åt ett annat håll af samma räta linia. I sammanhang härmed yttrar Förf., att om den punkt, till hwilken krafterna äro applicerade, är belägen på ytan af en fast och orörlig kropp, och resultatanten sammanfaller med normalen i den gifna punkten, förblifwer punkten i jämvigt och lider blott ett tryck. Rec. kan ej inse huru denna sats kan äga någon gemenskap med bewiset för resultatens storlek. Måne icke detsamma gäller äfwen om krafterna verka i samma direction, och måne det icke hade varit enklare att först betrakta den verkan en enda kraft skulle åstadkomma om den wore applicerad till den gifna punkten?

I §. 16 kommer Förf. till krafterns sammansättning, hwilkas directioner räkas i en punkt och bilda en gifwen vinkel med hwarandra. Först tages den casus i betraktande då båda krafterna äro lika stora, hwarwid Förf. yttrar: "att ingen anledning gifwes att riktningen till deras resultat skulle falla utom planet och vinkelen, som bestämmas af krafternas riktningar, eller närmare intill den ena af dessa än intill den andra." Förf. hade först bordt tillkännagifwa, att resultatanten till 2:ne krafter i allmänhet, hwars riktningar räkas i en punkt, måste ligga i dessas plan och inom den vinkel de bilda med hwarandra, ty i annat fall ser det ut som detta endast skulle äga rum när krafterna äro lika stora. Äfwenledes hade icke varit öfwerslödigt att förut bewisa, att tvenne krafter, hwars riktningar ligga i ett plan och bilda en vinkel, icke kunna vara i jämvigt.

För att bestämma resultatens riktning när krafterna äro olika stora använder Förf. ett intressant, ehuru temmeligen widlöftigt bewis af *Duchayla*. I Recis tanka är den ordning Förf. följt i sin lärobok, då han afhandlar läran om sådana krafterns sammansättning, hwars directioner bilda en vinkel, före läran om parallela krafterns sammansättning, icke den som lättast leder till målet. Theoremet om krafternas parallelogram låter wida lättare bewisa sig, när den sednare gått förut. Det tyckes också wara naturligare och enklare, att från krafter, som verka efter samma räta linia, öfvergå till krafter, hwars riktningar äro parallela, än till sådana hwars riktningar luta mot hwarandra. På ett ganska enkelt sätt kan bewisas, att resultatanten till tvenne parallela krafter är parallel med de gifna krafternas riktningar och lika med deras summa eller skilnad. Sedan detta är gifwet kan på ett sätt, som *Archimedes* först uppfunnit, utan särdeles swårig-

het, bewisas, att resultatens riktningsslinia befinner sig på ett afstånd från de båda krafternas riktningsslinier, som är omvänt proportionelt mot krafterna sjelfwa. Öfvergången från parallela krafter till krafter, hwars directioner bilda en vinkel, är nu mera icke swår. Nyss anförda theorem, som efter sin egentliga uppsinnare kallas *Varignons* grundsats, kan med mycken lätthet härledas från theorien om en i vinkel böjd häfstång, derigenom att denna reduceras till en wanlig häfstång, hwarpå parallela krafter verka. Denna method har mycket blifwit begagnad af äldre författare t. ex. *de la Hire*, *Kästner* och *Karsten* i deras läroböcker. Ett ännu mera wetenskapligt ehuru ej så enkelt bewis kan erhållas genom en construction analog med den, hwarigenom bewisas, att resultatanten till parallela krafter är med dessa parallel och lika med deras summa. Ett med detta analogt men kortare bewis finnes anfördt i *Poinsots* förträffliga lärobok.

Wida större swårigheter ha mött dem, som sött bewisa *Varignons* grundsats oberoende af läran om parallela krafterns sammansättning. Man anför wisserligen ett enkelt bewis af detta slag, hwilket grundar sig på den wäg kroppen skulle beskrifwa till följfe af båda krafternas förenade verkan, men detta bewis är icke fullt öfwertygande och tager desutom i anspråk något, som är främmande för Statiken och icke bör komma i fråga wid läran om kroppars jämvigt, nemligen rörelsen. Den förste som lemnat ett strängt bewis på den sats hwarom här är fråga, oberoende af läran om häfstången, är *Daniel Bernoulli*. Han fastställer till en början den princip, att om tre krafter äro i jämvigt, äger jämvigt äfwenledes rum mellan tre andra krafter, som äro proportionela med de förra och sinsemellan bilda samma vinklar. I stöd häraf bewisar han på ett ganska sinrikt sätt, att när krafternas directioner bilda en rät vinkel, är resultatanten lika stor med diagonalen till den rectangel, hwars sidor representera krafterna. *Bernoulli* utgår sedan från quadraten, der äfwen directionen är gifwen, och bewisar successivt att satsen gäller för alla rhomber. Från rhomberna återgår han till rectanglarna, och bewisar i stöd af det föregående, att äfwen resultatens riktning öfverensstämmer med diagonalen i den rectangel, som bildas af krafterna. Genom krafterns upplösning i sidokrafter som bilda rectanglar bewisas slutligen, att resultatanten till tvenne krafter i allmänhet, så wäl till riktning som storlek, är representerad genom diagonalen i den parallelogram, som bildas af de linier, som representera krafterna.

(Sjäsattes.)

Lund, tryckt uti Berlingska Boktryckeriet, 1842.

